

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ברכות -

פרק שביעי - שמיני

ברכת המזון

פתיחה להלכות ברכת המזון

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

פתיחה להלכות ברכת המזון

פרקים שביעי ושמיני של מסכת ברכות עוסקים במצות ברכת המזון שהיא הברכה היחידה שכולי עלמא מודים שחיובה מהתורה¹. כדי להבין את ייחודה של ברכת המזון וכמה היא שונה משאר הברכות, יש לעיין במקור המצוה בספר דברים. משה רבינו מקהיל את כל העם לפני מותו, ומכינם לכניסה לארץ. כחלק מהכנה זו הוא מנגיד בין המצאות של בני ישראל במדבר לבין המצאותם בארץ ישראל:

<p>וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך ה' א-להיך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים עינת ותהמת יצאים ענתך לנסתך לדעת את אשר בלבבך התשמר מצותו אם לא. ויענך וירעבך ויאכלך את המן אשר לא ידעת ולא ידעון אבתיך למען הודעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם.</p>	<p>כי ה' א-להיך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים עינת ותהמת יצאים בבקעה ובהר. ארץ חטה ושערה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש. ארץ אשר לא במסכנת תאכל בה לחם לא תחסר כל בה ארץ אשר אבניה ברזל ומהרריה תחצב נחשת.</p>
[ח, ב-ג]	[ח, ז-ט]

עם ישראל במדבר נמצא במצב של עינוי ורעב, עינוי מפני "שאינ פת בסלך וחיך תלויים למרום בכל יום" [רשב"ם ח, ב], ורעב מפני חדגוניות המזון וההשתוקקות התמידית למזון אחר [ע"פ אבן עזרא ח, ג]. בארץ ישראל ישנה מציאות הפוכה, ארץ מלאה כל טוב ש"לא תחסר כל בה", ארץ שבה אדם לוקח את גורלו בידיו והוא החוצב את הנחושת מהרריה.

תקופת המדבר היא תקופת החינוך, שבה עם ישראל לומד "שלא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם". בתקופה זו הוא לומד שהוא תלוי תלות מוחלטת בריבונו של עולם, ובתקופה זו הוא לומד שהאוכל וכל עולם החומר אינם מטרה לעצמם אלא אמצעי לכך שאדם יוכל לחיות על פי "מוצא פי ה'".

לעומתה, הכניסה לארץ היא הגשמת הייעוד הא-להי של עם ישראל. עם ישראל נבחר מכל העמים להיות "ממלכת כהנים וגוי קדוש", וייעוד זה ניתן לקיום בארץ ישראל בלבד. ייעודו של עם ישראל אינו לחיות בתלישות רוחנית, אלא בקיום הצו הא-להי בחיי המעשה. ייעודו של עם ישראל הוא לזרוע בשעת זריעה, לקצור בשעת קצירה ולקיים בהן את מצוות ה'. ייעודו של עם ישראל הוא לבשר לעולם כולו שניתן להקים ממלכה עם כלכלה יציבה, עם צבא חזק, עם חוסן חברתי תוך כדי מסירות מלאה לקיום צו ה'.

¹ בסוגיה זו עמ' 215 למדנו את מחלוקת הראשונים אם ברכה מעין שלוש מהתורה, ובח"א סוגיה יח עמ' 91 למדנו את מחלוקת הראשונים אם ברכת התורה מהתורה.

בתקופת המדבר, תקופת החינוך, אדם חש את מציאות ה' בכל רגע ורגע. המן שהוא אוכל והמים שהוא שותה מעידים כאלף עדים "כי ה' א-להיך מתהלך בקרב מחניך", ותחושת התלות בחי העולמים מקשה מאוד למרוד בו. אך בארץ ישראל שונה המציאות לחלוטין. בארץ ישראל ניתן לשכוח את ה': "פן תאכל ושבעת ובתים טובים תבנה וישבת. ובקרך וצאנך ירבין וכסף וזהב ירבה לך וכל אשר לך ירבה. ורם לבבך ושכחת את ה' א-להיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים" [יב-יד]. בארץ ישראל יש חשש גדול שאדם יחשוב שהוא העושה והבונה ו"כחו ועצם ידו עשו לו את החיל הזה" [ע"פ פסוק יז], והתורה אף מצוה בעקבות כך, "השמר לך פן תשכח את ה' א-להיך לבלתי שמר מצותיו ומשפטיו וחקתיו אשר אנכי מצוך היום" [יא].

כדי למנוע סכנה זו מצוה עלינו התורה "ואכלת ושבעת וברכת את ה' א-להיך על הארץ הטובה אשר נתן לך" [י]. כדי למנוע "ואכלת ושבעת" [ע"פ דברים לב, טו], מצוה אותנו התורה "ואכלת ושבעת וברכת". דרכו של עולם, ש"המשמין" - האדם שאינו חסר דבר - מרגיש ש"כחו ועוצם ידו עשו לו את החיל הזה", וממילא הוא מבעט במלכו של עולם ו"נוטש אלוה-ה עשהו". התורה מצוה עלינו לאכול ולשבו, לנצל לגמרי את האפשרויות החומריות שיש בארץ ישראל, אך לא לבעט, אלא להיפך, לברך את הקב"ה על הארץ הטובה אשר נתן לנו.

ברכת המזון אינה ברכה על האוכל שאכלנו בלבד, אלא הודאה על ארץ ישראל והכרה שאת כל עולם החומר קיבלנו מהקב"ה. מהותה של הברכה היא ההכרה בכך ש"הוא הנותן לנו כח לעשות חיל".

הבנה זו שברכת המזון היא בעיקר הודאה על הארץ ועל עולם החומר הטמון בה, מפורשת בפסוקים, עולה מנוסח הברכה [שתי ברכות מוקדשות לארץ ישראל ולירושלים] ובאה לידי ביטוי גם בהלכה. הגמ' [מח:] אומרת שהזכרת ארץ ישראל וירושלים מעכבת יציאה ידי חובה, ורש"י [כ: ד"ה או דרבנן] מפרש שספק הגמ' אם נשים חייבות בברכת המזון מהתורה או רק מדרבנן הוא מפני ש"הארץ לא נתנה לנקבות להתחלק".

פרקים שביעי ושמיני עוסקים בשתי ברכות הקשורות זו לזו: א. ברכת הזימון. ב. ברכת המזון.

דין ברכת המזון מתחלק לנושאים הבאים: א. יסוד החיוב. ב. נוסח הברכה. ג. זמן הברכה ומקומה.

דין ברכת הזימון מתחלק לנושאים הבאים: א. יסוד החיוב. ב. דיני צירוף לחבורה.